

Úvodem

Třicáté výročí své existence, které Česko oslavilo v roce 2023, poskytuje příležitost podívat se zpět na tři dekády vnějšího kulturního působení, kdy diplomaté a umělci společně pomáhali někdy utvářet, jindy pozměňovat obraz České republiky v mezinárodním prostředí. Výročí jsou koneckonců oblíbeným tématem kulturní diplomacie, nepředstavují jen body na časové ose, ale i symbolické momenty našich dějin. Bezpochyby také vzbuzují řadu očekávání spojených s průběhem oslav i bilancováním. Proto se pokusíme o kritické zhodnocení našich dosaadvních úspěchů a neúspěchů na poli kulturní diplomacie.

Kultura a její role v mezinárodních vztazích a diplomacii se opět vrací do debaty o zahraniční politice. Žijeme v době, kdy nás ovlivňuje jedna krize za druhou – krize covidová, klimatická a v neposlední řadě krize geopolitická a bezpečnostní, která byla vyvolána ruskou agresí proti Ukrajině. Doba je náročná a nutí nás se znovu zamyslet nad tím, jak krizím čelit a jakými prostředky disponujeme, abychom jim mohli předcházet. Jednu z možností představuje posilování kulturních vazeb a hodnotového rámce mezinárodní politiky.

Česko na světové dění reaguje. Události na Ukrajině nám daly příležitost ukázat v mezinárodním prostředí své lepší já. Máme za to, že navenek působíme jako aktivní člen světového společenství a Evropy, který se umí postavit na stranu demokratických hodnot a hájit mezinárodní právo. Uprostřed válečné krize jsme pocítili i hrdost a dojem, že hlas střední a východní Evropy zesílil, jako bychom lehce posunuli těžiště Evropské unie na východ. Více než třicet let po sametové revoluci jsme si znovu ujasnili, jaké jsou základní hodnoty, které nás definují. Jsou to právě ony, co dnes tvoří základnu kulturní diplomacie.

Francouzský diplomat Alain Bry kulturní diplomacii trefně nazval popelkou ministerstva zahraničí¹ – bývá krásná, ale zanedbávaná, někdy i podceňovaná. Kulturní diplomacie si i ve druhé dekádě dvacátého prvního století zachovává některé své tradiční atributy. Dodává diplomacii lesk a šmrnc, vytváří dlouhodobé vazby a představuje velmi specifické prostředí kulturních nadšenců, kteří mají možná méně praktickou či pragmatickou pověst než ostatní diplomaté s politickou a ekonomickou agendou. I ona ale prošla za posledních třicet let řadou změn jakožto součást obecné diplomatické praxe. Učí se fungovat v prostředí nových technologií, sociálních sítí a širokého vesmíru různorodých aktérů. Kulturní diplomacie demokratických států se také naučila vést otevřenou debatu se zahraniční veřejností a slovo dialog už nepovažuje za nutné klišé.

Není lehké se ponořit do rozboru české kulturní diplomacie. Téma je stále relativně současné, navíc narýsovat obrysy kulturního působení vyžaduje určit, co vše spadá do její působnosti. V historii české kulturní diplomacie přesnou definici nenajdeme, neboť v praxi české diplomacie stále panuje jistá pojmová zmatenost vztahující se zejména k vymezení pole veřejné diplomacie, budování dobrého jména státu a kulturní diplomacie.

Kulturní diplomacii nebylo v české politice ani ve veřejném prostoru od roku 1993 věnováno moc pozornosti. Nikdo z politických představitelů, a to včetně ministrů zahraničí, neinvestoval politický kapitál do vnějšího kulturního působení Česka, mnozí považovali kulturní agendu za periferní oblast zahraniční politiky. Novináři se obecně, ať už z kapacitních nebo jiných důvodů, o naši kulturní diplomacii cíleně nezajímali, ve veřejném prostoru se o našem vnějším obrazu a kulturním působení systematicky nedebatovalo.

Kulturní diplomacie si nicméně své místo v zahraniční politice i reflexi zaslouží. V této knize proto nabízíme první širší úvahu nad třiceti lety vnějšího kulturního působení Česka ve světě. Naším cílem je podívat se zblízka na to, jak stát komunikoval a komunikuje skrze kulturu se zahraniční veřejností a jakým způsobem začleňuje svou kulturní diplomacii do debaty o cílech své zahraniční politiky. Nechce-

1 Alain Bry, *La Cendrillon culturelle du Quai d'Orsay*, A. Bry, Paris, 1999.

me nabídnout souhrn všech státem podporovaných kulturních aktivit, které měly mezinárodní přesah, ani vytvořit pomník úspěšným projektům. Snažíme se spíše ohlédnout zpět, vytyčit v terénu české kulturní diplomacie opěrné body, vymezit chápání role a pole kulturní diplomacie ve vztahu k dalším nástrojům zahraniční politiky a nabídnout orientační rámec k dalším úvahám o nastavení kulturnědiplomatičké praxe. Třeba nám to pomůže pochopit i více o nás samotných a místě Česka ve světě.

Úvodní kapitola situuje kulturní diplomacii v prostoru zahraniční politiky a vymezuje její pole působnosti, aktéry a cíle vůči dalším diplomatickým nástrojům a agendám. Poukazuje také na rozvoj jednotlivých podoblastí kulturní diplomacie, které se zaměřují na specifická témata vnější kulturní prezentace, jako je jazyk, jídlo nebo sport. Nabízí několik příkladů zahraničních modelů kulturní diplomacie, včetně jejích hlavních rysů a vývojových momentů v českém pojetí. Následujících pět kapitol knihy je postaveno na základních dilematech, která řeší aktéři kulturní diplomacie, od jednotlivců po velké instituce.

Druhá kapitola **Československo, nebo Česko** se soustředí na identitární prvky nového státu, které ovlivnily jeho zahraniční politiku, včetně kulturní diplomacie. Zaměřuje se na proměny prostoru, ve kterém se ocitl nový stát, jeho fyzických aspektů (jako je změna velikosti i hranic), ale i symbolických prvků prostoru, který chtěl nový stát zaujmout (prostřednictvím zapojení do mezinárodních organizací a specifického tematického zaměření zahraniční politiky). Tato kapitola řeší dilema, jak naložit s československým dědictvím, které je v české diplomacii stále přítomné a ožívá s větší silou během oslav společných výročí.

Třetí kapitola **Doma, nebo venku zkoumá** vztah mezi domácí sférou a působením státu navenek. Oba světy se v praxi kulturní diplomacie nezbytně ovlivňují. Na české půdě to ukazuje období 50. let 20. století, kdy se Československo pokusilo (úspěšně) narovnat stalinismem poničenou pověst ambiciózní výstavou na bruselském Expu, ale také 90. léta 20. století a odezvy sametové „revoluce umělců a intelektuálů“ v kulturní diplomacii. Nejnovější české kulturně diplomatické dějiny pak ilustrují kontrastní doprovodné programy českých předsed-

nictví v Radě Evropské unie – od sebevědomé Entropy v roce 2009 po krotčeji Květinovou unii při předsednictví ve druhé polovině roku 2022. Zatím poslední kapitolou stále se odvíjející historie je reakce kulturní diplomacie na ruskou agresi vůči Ukrajině.

Čtvrtá kapitola **Kultura, nebo byznys** odhaluje soužití dvou světů: ekonomické a kulturní diplomacie, jejich synergie a konflikty a jejich podíl na péči o dobré jméno státu. Hledá odpověď na otázku, zdali prostředí byznysu se svými specifickými zájmy a metodami práce může být inspirací pro kulturu a diplomacii, nebo naopak představuje černou mūru pro strážce nezávislosti v kultuře a umění. Na příkladu hraničních oborů, jako je design, ukazuje křehkou linii mezi uměním a obchodem.

Pátá kapitola **Nové, nebo staré** si hraje s časem jako hlavní veličinou určující kulturnědiplomatickou práci. Hledá prvky tradičního i moderního pojetí oboru, stará i nová témata a nástroje. Ukazuje, jak kulturní diplomacie pracuje s historií, jak se odvolává na historické události a osobnosti a do jaké míry vychází vstříc očekávání rozdílného publika v zahraničí při tvorbě ideálního mixu tradice a novosti v rámci kulturní nabídky.

Kapitola **Ambice, nebo realita** je pohledem do praxe. Co od kulturní diplomacie očekáváme a jak se současné zadání pro kulturní diplomacii (nebo jeho nedostatek) promítá do jejího každodenního fungování? Kde se určuje, které akce v zahraničí proběhnou? A kdo je „kulturní diplomat“ – éterická bytost s perfektní znalostí současné umělecké scény, nebo spíš schopný fundraiser? Kapitola se také ptá, jestli se umíme učit z úspěchů a neúspěchů, a ohlíží se zpátky na lekce, které české kulturní diplomacii udělila pandemie covidu-19.

Ke každé kapitole jsme přidaly rozhovory, které téma doplňují o pohledy rozdílných typů aktérů a zohledňují jejich jedinečnou zkušenost. Součástí knihy jsou i tematické boxy rozvíjející některé zajímavé aspekty kulturní diplomacie.

Knihy je výsledkem dlouhodobého kvalitativního výzkumu české kulturní diplomacie. Vychází z rozboru koncepčních i hodnotících dokumentů české zahraniční politiky a z téměř tří desítek rozhovorů, které autorky vedly s představiteli aktérů české kulturní diplomacie, tedy resortů Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva kultury,

pracovníků Českých center v ústředí i v zahraničí a zástupců kulturních organizací.

V publikaci, kterou jsme pojaly především jako příspěvek do otevřené a kritické diskuse o české kulturní diplomacii třicet let po vzniku České republiky, propojujeme dvě různá prostředí a dva typy zkušeností – akademickou a praktickou.

Děkujeme všem, kteří se na knize podíleli a podělili se o svou část příběhu.

Autorky